

HAÁG ZALÁN ISTVÁN

Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban (1957–1960)

A szovjet csapatok Magyarországra történő bevonulását (1956. november 4.) követően nem sokkal napirendre került a magyar ifjúság ügye. Ez nem véletlen: októberben az egyetemisták indították el azt a láncolatot és szervezték azt a tüntetést, amely végül elvezetett a forradalomhoz. A magát az ötvenes évek állampártja (MDP) jogutódjaként definiáló Magyar Szocialista Munkáspárton (MSZMP) belül már '56 novemberében ifjúsági titkárságot, majd decemberben ifjúsági bizottságot hoztak létre. Ekkor még nem vált egyértelművé, hogy egy egységes kommunista ifjúsági szervezet működését engedélyezik-e a jövőben (sőt: egyáltalán létrehozhatnak-e pártutasításra egységes ifjúsági szövetséget) avagy több, fiatalokat tömörítő szervezet működését teszik lehetővé. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága december 2-a és 5-e között megtartott tanácskozásán, továbbá az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. február 26-i ülésén határoztak arról, hogy életre kell hívni az immáron egyetlen párt ifjúsági szövetségét. (Hasonló megnyilatkozást tett egy belső pártfórumon március elején a szovjetbarát kommunista miniszterelnök, Kádár János is.)¹

Ekkoriban országszerte számos ifjúsági szervezet létezett, sőt a szovjet bevonulást követően is számos – országos szervezettséggel is bíró – ifjúsági szervezet jött létre a párt ifjúságpolitikájának kiforratlanságának köszönhetően. Utóbbiakat a kommunista terminológia rétegszervezeteknek nevezte, mivel egy-egy társadalmi osztályba vagy „rétegbe” tartozó fiatalokat tömörítettek. Így megalakult a MAFISZ, azaz a Magyar Forradalmi Ifjómunkás Szövetség, amely a gyári-üzemi munkás fiatalo-

¹ Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Válogatott dokumentumok 1874-1986. (Szerk. Hegyi András), Szeged, 1987. 515. (a továbbiakban: Válogatott dokumentumok)

kat célozta meg; létrejött a Diákszövetség, amely a középiskolás ifjúságot volt hivatott tömöríteni. Létezett továbbra is a MEFESZ, valamint létrejött az EPOSZ, az Egységes Parasztiifjúság Országos Szövetsége, amelynek vidéken különösen erős bázisa volt. Ezért az EPOSZ-t csak '57 novemberére sikerül majd teljesen felszámolni, megszüntetni.²

A kommunisták végül az 1919-es Tanácsköztársaság évfordulóján (március 21.) látták elérkezettnek az időt, hogy hivatalosan is zászlót bontson a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), ám mellette – néhány hónapig – a rétegszervezetek működését (sőt helyenként újrászervezését) is indokoltnak tartották. Ám ezeknek a szervezeteknek a vezetéséért is valóságos harcot indítottak a kommunista fiatalok, hogy azután kiszorítsák belőlük a „jobboldali, revizionista elemeket”. Miután pedig ezen szervezetek fölött is megszerezték a kommunista ellenőrzést, a működésüket fokozatosan beszüntették, így legkésőbb 1957 végére az általános iskolásokat tömörítő úttörőmozgalomtól eltekintve a KISZ vált a hazai fiatalság kizárólagos szervezetévé.³

Az '56. november 4-ét követő napokban a MEFESZ-en kívül más ifjúsági szervezet Szegeden nem működött. A forradalom napjaiban október 25-e körül az ötvenes évek kizárólagos, sztálinista ifjúsági tömegszervezete, a DISZ Szegeden széthullott. Egyetlen olyan esetről tudunk, hogy egy ifjúsági szervezetet megpróbáltak alapítani, ez a különféle üzemekben létrehozott Munkás Ifjúsági Szövetség (MISZ) volt, amely október 28-án vagy 29-én, bizonyos Dosztál István volt DISZ-titkár vezetésével jött létre, azonban ez a szervezet érdemi tevékenységet nem fejtett ki, és alapítója november első napjaiban disszidált.⁴

² Eperjesi László: Ma már történelem. A KISZ megalakulása. In: *Harvan harcos esztendő. A magyar forradalmi ifjúsági mozgalom dokumentumaiból. III. kötet (1957–78).* Ságvári Könyvszerkesztőség, Pécs, 1979. 10-12. (A továbbiakban: Eperjesi)

³ Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged. Belvedere Meridionale, Szeged, 2002. Első kiadás 168.* (A továbbiakban: Kiss Tamás I.) és *A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség I. Országos Értekezletének határozata. Magyar Ifjúság, 1957. november 1.*

⁴ Vö. Sipos Géza: *A KISZ zászlóbontása Szegeden. Az ifjúsági mozgalom történetéből. Tiszatáj 1967/3-4. szám 291.* (A továbbiakban: Sipos) és *Az ifjúsági mozgalom helyzetéről Szegeden. KISZ Városi Bizottsága, Szeged, 1957. május 18. 2.* (A továbbiakban: *Az ifjúsági mozgalom helyzetéről*)

Tehát november 4-én csak a MEFESZ az, ami Szegeden létezett (október 16-i megalakulása óta). Emellett nagyjából ugyanazokból a kommunista fiatalokból, akik többsége majd a KISZ-t szervezte, Szegeden is megalakult a MAFISZ⁵, illetve '56 decemberében a Radnóti Gimnáziumban a Diákszövetség is létrejött. Utóbbi eseményen a MEFESZ is képviseltette magát két küldöttel, tehát volt kapcsolat a két diákszervezet között.⁶

Az egyetemen november 4-én csak a MEFESZ az, ami ezek közül a szervezetek közül létezett. Kiss Tamásnak, a MEFESZ szegedi vezetőjének a visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy Baróti Dezső rektor novemberben biztosított egy szobát a MEFESZ számára az egyetemen. Itt összejöttek a tagok, és a következő hetekben, hónapokban röpiratokat terjesztettek, amelyek a Kádár-kormány illetve a szovjet beavatkozás elleni sztrájkra szólítottak fel. Egyrészt ezt tették a MEFESZ vezetői, de rajtuk kívül spontán módon mások is választották az ellenállásnak ezt a formáját, amiért aztán később többségüknek felelniük kellett. A MEFESZ vezetői felvették a kapcsolatot a gyárakban, üzemekben az ellenállás bázisát képező munkástanácsokkal, valamint – amint azt már említettem – a Diákszövetséggel is. Azonban november-december folyamán a hallgatóknak csak a töredéke tartózkodott Szegeden, többségük már korábban hazautazott szüleikhez. Karácsonyra gyakorlatilag a MEFESZ vezetői is hazatértek a családjukhoz.⁷

Az október óta tartó szünet után januárban indult meg az oktatás a két szegedi egyetemen és a Pedagógiai Főiskolán. A Szegedi Tudományegyetem három karán: a Bölcsészkaron, a TTK-n, és a Jogi Karon január 14-én kezdődött meg a tanítás.⁸ A Jogi Karon a félévet a forradalom idején Szegeden vezető szerepet betöltött Perbíró József dékánhelyettes nyitotta meg (egy hónappal letartóztatása előtt)⁹, a BTK-n és a TTK-n a

⁵ Sipos 291-292. és Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 3. továbbá Andrassy Lajos szóbeli visszaemlékezése 2003. április (a továbbiakban: Andrassy)

⁶ Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 3. és Sipos 372-373.

⁷ Kiss Tamás I. 63. és Döbör András – Jancsák Csaba: Soha nem az Én került előtérbe, hanem mindig a Mi – beszélgetés Kiss Tamással. In: Kiss Tamás I.150.

⁸ Sipos 373.

⁹ Perbíró József: 1956 Szegeden emlékeimben. Belvedere Meridionale, Szeged, 2002. 43. (A továbbiakban: Perbíró)

kari tanácsok által megerősített dékánok, Nyíri Antal illetve Koch Sándor. Őket azért kell szavazás útján megerősíteni, mert az oktatásügyi kormánybiztos leiratban kötelezte a megelőző hónapok „viharei” miatt az újrávalasztások megtartását.

Bár a szovjet beavatkozás óta már több mint két hónap telt el, sokan mégis korainak érezték ekkor az oktatás megindulását. Több kari tanácsülési jegyzőkönyv tanúskodik arról, hogy az oktatók kifogásolták a karhatalmistáknak a tanuló ifjúsággal szembeni fellépéseit és zaklatásait. Ezek a szovjetbarát Kádár-kormánynak engedelmességek fejezték meg ugyanis gyakran razzizáltak a kollégiumokban, és ott nem éppen szelíd eszközökkel léptek föl a tanulókkal szemben, ha valamelyikőjüket politikai okokból éppen ki akartak hallgatni, mert valamilyen gyanú vagy vád merült föl ellene.¹⁰

Januárban már a MEFESZ egykori szegedi vezetői is bujkálni kényserültek (illetve akadt, aki disszidált: országszerte 200 ezren hagyták el Magyarországot és szöktek Nyugatra, főként fiatalok). Érdekesség, hogy az egyetemi vezetők ekkor még tényezőként számoltak a MEFESZ-szel. Így a január 4-i, TTK-s kari tanácsülésen a dékán bejelentette, hogy megbeszélést kell tartani a tanévkezdés fontosságáról a MEFESZ-szel is.¹¹ A félévkezdés január 14-i napjáról így tudósít egy rendőrségi jelentés: „Jogi kar: a hangulat csendes, bizonyos mértékig mélabús. Csoportosulás, hangoskodás nem volt. Bölcsészkar: a hírek szerint a MEFESZ-vezetők disszidáltak. TTK: a hangulat csendes.”¹² A letartóztatások hatására az aktív ellenállás fokozatosan meg is szűnt. A Pedagógiai Főiskolán január 14-én, az Orvosegyetemen pedig január 28-án indult meg az oktatás. Mindegyik intézményben folytak a letartóztatások azok körében, akik a hatalom szempontjából bármi kifogásolnivalót tettek a forradalom és szabadságharc napjaiban vagy november 4-e után. Ebbe

¹⁰ BTK Kari Tanács ülése 1957. január 9. (SZTE Irattár 10/N/30) illetve a TTK Kari Tanács ülése 1957. január 4. (Csongrád Megyei Levéltár XXVI. 3.) jegyzőkönyvei alapján.

¹¹ TTK 1957. január 4-i kari tanácsülésének (Csongrád Megyei Levéltár XXVI.3.) jegyzőkönyve alapján (a továbbiakban: BTK Kari Tanács ill. TTK Kari Tanács).

¹² Kiss Tamás I. 64-65.

még a „szóbeli izgatás” is beletartozott, tehát akár egy politikai vicc elmeséléséért is szankciókra számíthatott bárki, nem is beszélve a röplapozókról, ellenzéki jelszavakat falra festőkről.¹³

1957 elején egyébként napirendre kerül a MEFESZ újjáalakításának kérdése. A hatalom célja az volt, hogy a MEFESZ-t kommunista irányítás mellett szervezzék újjá, és a jól csengő nevű szervezetet is segítségül hívják a diákság új hatalom számára történő megnyerésében. Így a MEFESZ újjászervezésében a Tudományegyetemen a kommunista Kuczosi István és Szél Éva jeleskedik. Ugyanők bekerülnek a KISZ városi előkészítő bizottságába is, tehát párhuzamosan mindkét szervezetben tevékenykedtek. Szegedi furcsaság tehát, hogy noha aktív tevékenységet a MEFESZ '57 legelején már nem fejtett ki, a kommunista hatalom mégis szükségét érezte, hogy a hangulat normalizálását elősegítendő újjászervezze. Így paradox módon több helyütt hamarabb alakul meg a KISZ, minthogy a MEFESZ-t újjászervezték volna, holott ekkor már látszott: a végső cél egy egységes (és kizárólagos) ifjúsági szervezet létrehozása és működtetése. S az is világosan látszott, hogy ez a szervezet a Kommunista Ifjúsági Szövetség lesz.¹⁴

A KISZ Szegeden a budapesti zászlóbontással egy időben, 1957. március 21-én alakult meg nyolc helyszínen. Ennek az egyike a Tudományegyetem. Az MSZMP tudományegyetemi szervezetének otthonában mintegy 40 párttag és párton kívüli fiatal, vagyis az egyetemisták 5 százalékáa jelent meg. A források eltérnek az alakuló létszámot illetően, de nagyjából 25 és 40 fő közé tehető azoknak a száma, akik beléptek a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe. Háromtagú intézőbizottságot is választottak.¹⁵

¹³ Kiss Tamás I. 165 és Sipos 373.

¹⁴ Sajtótudósítás a kommunista fiatalok aktívaüléséről. Szegedi Néplap, 1957. március 10. és Sipos 373., továbbá Válogatott dokumentumok 514-515.

¹⁵ Válogatott dokumentumok 522-523. Vö. Szegedi Néplap 1957. március 23. továbbá Sipos 374., Kainné Tóth Magdolna: A KISZ zászlóbontása a Szegedi Tudományegyetemen (1957–1960). In: Ifjúságmozgalom – ifjúságpolitika. Szerk. Bakacsiné–Hegyi–Micheller. Kézirat gyanánt. Szeged, 1988. 299. (a továbbiakban: Tóth Magdolna), valamint Székely Sándor szóbeli visszaemlékezése 2003. május (a továbbiakban: Székely Sándor) és KISZ Városi Bizottsága 1958. február 11-i tájékoztatója.

Az Orvosegyetemen az SZTE-hez képest dőcögősebben haladt a szervezés. Bár vannak olyan források, melyek március 28-i KISZ-megalakulásról írnak, azonban ez minden bizonnyal csak kísérlet lehetett, és a tényleges megalakulás májusra halasztódott, mintegy kéttucat hallgató csatlakozásával. Ez nem haladta meg az intézmény korabeli hallgatói létszámának kettő százalékát, tehát ennyien voltak hajlandók ekkor csatlakozni a szervezethez.¹⁶ A Pedagógiai Főiskolán '57 áprilisában jött létre KISZ-szervezet, ami a több mint 700 fős főiskolai hallgatói létszám mellett 26 fővel alakult meg.¹⁷

Akadtak, akik a forradalomban való szerepvállalásuk miatt, önvédelemből léptek be a KISZ-be, tehát korántsem kommunista meggyőződésből, de a visszaemlékezésekből kitűnik, hogy általában a többiek sem szertettek volna a DISZ-hez hasonló, szinte kizárólag csak ideológiai kérdésekkel foglalkozó, „vonalas” ifjúsági szervezetet. Tavasz végére a KISZ-szervezetek és a KISZ-vezetők meghatározó befolyásra, tekintélyre tettek szert, és a szemeszter végére hivatalosan ők képviselték az egyetemi, főiskolai fórumokon az ifjúságot. A KISZ-ben vállalt vezetői szerep azonban nem pusztán klubélet szervezéséből vagy bürokratikus munkából állt: a kommunista ifjúsági vezetők, vagy legalábbis egy részük, a megtorló hatalmi gépezet részesévé vált. Részben Jancsák Csaba, részben Bálint László gyűjtéséből, jelentős részben Farkas Csaba összegzéséből illetve a fellelhető kari tanácsi és KISZ városi bizottsági jegyzőkönyvekből általam lejegyzett adatokból következtethetünk a megtorlás mértékére. Ez alapján legalább 150 hallgatót érintett valamilyen mértékben a megtorlás, ennyien szenvedtek valamilyen szankciót forradalmi szerepvállalásuk miatt. A nagy többség nem került ugyan börtönbe, de a megrovástól a félévkihagyáson át a felsőoktatási intézményből való kizárásig számos különféle szankcióval kellett szembesülniük. Ez az hallgatói összlétszám 5 százalékát jelentette, tehát minden 20 hallgatóból 1-et. Nyilvánvaló azonban,

¹⁶ Egyetemi Lapok (Kiadja a Szegedi Tudományegyetem KISZ-szervezete, 1957. április; Egyetemi Könyvtár 53991.) és Tóth Magdolna 299. Vö. Tájékoztató a két egyetem KISZ-szervezetének munkájáról. KISZ Városi Bizottság, Szeged, 1958. február 11. I. (A továbbiakban: Tájékoztató)

¹⁷ Sipos 374 Vö. Kiss Tamás I. 204 és Nagy István szóbeli visszaemlékezése 2002. szeptember (A továbbiakban: Nagy István)

hogy akivel szemben nem alkalmaztak hasonló intézkedést, azok közül is sokan tarthattak ilyesmitől. Mindenki ismeretségi körében voltak olyanok, akiket szankcióval sújtottak '56-os vagy azt követő szerepvállalása miatt, így aztán nagyon sokaknak volt félnivalójuk. A hatalom szempontjából tehát példa statuálására mindenképpen eredményesnek volt tekinthető ez a megtorlás-hullám a szegedi egyetemeken és a főiskolán.¹⁸

Nemcsak a létszámokból következtethetünk arra, hogy nem fogadta kitörő lelkesedés a KISZ-szervezést: a korabeli jelentések is erről tanúszkodnak. Egy 1958-as, KISZ városi bizottsági tájékoztató azt írja, hogy a többség viszolygva, sőt, ellenségesen fogadta az egységes KISZ-szervezetet, s ennek hatására bizonyos fokú beáramlás is megindult a középiskolákban a Diákszövetségbe, illetve az egyetemeken az újjáalakított MEFESZ-szervezetekbe. A MEFESZ központi, Budapesten működő vezetése fokozatosan a Kádár-kormányt támogató kommunista fiatalok kezébe került legkésőbb '57 januárjára. A kommunista érzelmű ifjak először a szervezet vezetését szereztek meg, majd a tagságból is elkezdtek kiszorítani mindenkit, aki az ellenállás bármiféle módjára gondolt volna, és erre próbálta volna felhasználni a MEFESZ-t.¹⁹

Mind a Szegedi Tudományegyetemen, mind a Pedagógiai Főiskolán újjászervezték a MEFESZ-t, amely természetesen nyomaiban is alig emlékeztetett az '56. októberi ifjúsági szövetségre. Minden helyen, így a főiskolán is nagy figyelmet fordított a pártszervezet a MEFESZ újjászervezésére. A főiskolán '57 márciusában (tehát a KISZ megalakulása előtt) néhány tucat hallgató részvételével, szigorú kommunista irányítás alatt alakították meg a MEFESZ-t.²⁰ Akárcsak a Tudományegyetemen, ahol az

¹⁸ Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2002. Második, bővített kiadás. 169-173., Bálint László: *Ki kicsoda 1956-ban Szegeden és Csongrád megyében*. Szegedi Műhely, Szeged, 1999. 118.); *Hallgatói fegyelmi vizsgálatok jegyzőkönyvei, októberi események összefoglaló értékelése a Pedagógiai Főiskolán* (Szeged, 1957.); Bálint: *A megtorlás 62-68. és 165-216. Vö. SZTE Irattár 10/N/30. és CSML XXVI. 3. és Farkas Csaba: Az egyetemek a forradalomban* (In: *A forradalom bölcsőhelye: Ötvenhat és Szeged*. Szerk. Tándi Lajos. Bába Kiadó, Szeged 2006.)

¹⁹ *Párthatározat a kommunista ifjúsági szervezet létrehozásáról*. Népszabadság, 1957. március 17.

²⁰ Lásd: *Lerner Károly főiskolai igazgató levele az MSZMP Szegedi Ideiglenes Intézőbizottságának*. In: Kiss Tamás I. 203-204.

egyetemi KISZ-vezetők határozott fellépést sürgettek az országos MEFESZ – szerintük még mindig – kormányellenes vezetőinek eltávolítása érdekében.²¹ Az SZTE-n ezért a MEFESZ-szervezést egy kis létszámú MSZMP-tag látta el, illetve azok, akik a KISZ vezetésében is szerepet vállaltak. A kommunista fiataloknak a tudományegyetemi MEFESZ-ben folytatott harcáról így ír a kommunista Tóth Magdolna: „A konszolidáció előrehaladtával a MEFESZ jobboldali vezetőinek az eltávolítása után a naponta változó elgondolások és a napi taktikázások közepette (szociális segélyek elosztása, filmklubok indítása, üdültetés, külföldi utazások), a személyeket is érintő alkudozásokkal lépésről lépésre vették át a vezetést a kommunisták és kerültek többségbe. A MEFESZ-nek így más arculata, más jellege lett, rózsaszínűvé vált.”²²

Az ugyancsak kommunista Sipos Géza tanulmányában röviden szól a MEFESZ '57-es működéséről, mint írja, a MEFESZ segítette az egyetemi ifjúság között végzett politikai munkában, vitákat, előadásokat rendezett, a sport- és kultúrélet megindításán dolgozott. Erre példa egy, a „MEFESZ Kultúrbizottsága” által szervezett szavalóverseny, melyen Juhász Gyula: A munka című versét kellett kötelező versként elmondani a jelentkezőknek.²³ Azonban még mindig nem volt mindenki előtt tiszta, hogy a MEFESZ és a KISZ viszonya a jövőben milyen lesz, működhet-e mind a két szervezet a felsőoktatásban, vagy csak az egyik fog. Így a Bölcsészkar április 10-i kari tanácsülésén az ülést vezető dékánhelyettes, Halász Előd kijelentette, mivel „a MEFESZ-nek a KISZ-szel való viszonya (sic!) még nem tisztázott, az ifjúság képviselőjét²⁴ nem tudtuk a kari tanácsra meghívni”. Azonban ez az első olyan ülés, ahol már az MSZMP képviselője ott ült a résztvevők között.²⁵

Április 26-án azután a bölcsészkar tanácsülésén már részt vett a KISZ képviselője, Görög József, és Baróti rektort éppen ezen a napon – nyilván földrajzilag sem túl messze a kari tanácsüléstől – letartóztatták, és két év hat hónapos börtönbüntetésre ítélték '56 októberi szerepe mi-

²¹ Tóth Magdolna 30.

²² Tóth Magdolna 28-29.

²³ Sipos 374. és Egyetemi Lapok 3.

²⁴ 1956 előtt az a DISZ képviselte az „ifjúságot” az intézményi tanácsokban, amely ekkor már nem létezett.

²⁵ BTK Kari Tanács 1957. április 10. (SZTE Irattár).

att. A KISZ jelentőségét egyébként mutatja, hogy a párt képviselőjének távolmaradása esetén a KISZ képviselője volt az, aki őt helyettesítette, és eljár helyette. Április 15-től a többi karon is a KISZ szervei gyakorolták az egyetemen azokat a jogokat, amelyek korábban a DISZ-t illették meg. Tehát kizárólagossá vált a KISZ mint ifjúsági szervezet a felsőoktatásban.²⁶

Az orvosi egyetem esetében eltérnek a források arról, hogy a MEFESZ-t újjáalakították-e. A KISZ városi bizottságának '57 május 18-i elemzése azt írja, hogy az Orvosegyetemen nem működött MEFESZ, azonban ettől több más forrás is eltér. Sőt, a Délmagyarország május 22-i száma is az orvosegyetemi MEFESZ-szervezet ebben az időpontban történt megszűnéséről számol be. Tehát valószínű, hogy formálisan megalakították, de valójában aktív tevékenységet már nem fejtett ki. A Pedagógiai Főiskolával kapcsolatban olyan adatot nem találtam, miszerint ott kimondták volna a MEFESZ feloszlását. A szervezet egy idő után nyilvánvalóan itt is beszüntette amúgy sem túl aktív tevékenységét, csak épp a formális feloszlást nem mondták ki.²⁷ A KISZ megalakulását követő megerősödésével párhuzamosan ment végbe tehát a MEFESZ tudatos sorvasztása, s lényegében – már ami az új vezetőséget és a tagság egy részét illeti – beolvasztása az egységessé váló Kommunista Ifjúsági Szövetségbe.

Az országos politika változása, a megfélemlítés, a letartóztatások mellett a KISZ ideológiai fronton és szabadidős tevékenység révén is igyekezett saját helyzetét, legitimitását erősíteni – fokozatos sikerrel. A KISZ megyei bizottságának '57 áprilisában készült munkaterve szerint a fiatalok szervezését illetően „nehézséget okoz, hogy „az ifjúság egy része még telítve van az ellenforradalom alatt magára szedett káros nézetekkel, amelyeket a belső ellenforradalmi elemek, valamint az imperalista rádiók tovább táplálnak. A szervezőmunkát fékezi az is, hogy a pártbizottságok még inkább az állami gazdasági és társadalmi szervezetek még nem állnak ki teljes egészében az ifjúság mellett”. A KISZ tag-

²⁶ BTK Kari Tanács 1957. április 26. (SZTE Irattár) Vö. Kiss Tamás I. 66.

²⁷ Az ifjúsági mozgalom helyzetéről Szegeden. KISZ Városi Bizottsága, Szeged, 1957. máj. 18. 4. (A továbbiakban: Az ifjúsági mozgalom helyzetéről) vö. Tájékoztató I.

létszámának kezdeti alacsony voltát azonban csak részben magyarázta a hallgatók többsége részéről tapasztalható bizalmatlanság. Ún. „szektás elzárkózás” (ezt a kifejezést használták ekkor erre a folyamatra) ugyanis megfigyelhető volt a KISZ-szervezők körében. Azaz a meggyőződéses kommunista ifjúsági vezetők kezdetben nem vettek fel akárkit a szervezetbe, hiszen egyrészt úgy vélték, hogy a tömeges tagbelépés az ideológiai felhígulás veszélyével járhat, másrészt nyilván saját vezetői pozíciójukat is veszélyben érezhették, ha egy számukra „kezelhetetlen létszámú” fiatal csatlakozott volna a szervezethez. Itt érdemes végigtekinteni azt is, milyen viták zajlottak le egy-egy tagfelvétel esetében. Azt tudni kell, hogy ekkoriban a KISZ-be felvett tagok esetében a tagság szavazást tartott arról, hogy felveszik-e vagy nem, tehát ilyen „demokratikus módon” intézték az ügyeket. A deficit „csak” ott jelentkezett, hogy a KISZ helyi vezetőit ekkoriban központilag jelölték ki, tehát őket senki sem kellett, hogy megválassza. 4-5 órás viták kísérték azokat a gyűléseket, ahol a tagfelvételi kérdések eldőlték. A Szegedi Tudományegyetemen belül a legaktívabb a jogi kari KISZ-szervezet volt, míg a legnehezebb helyzet a kommunisták számára a TTK-n alakult ki, ahol egy korabeli értékelés szerint „a világnézeti nevelés csaknem teljesen hiányzott”.²⁸

A TTK-hoz hasonlóan komoly nehézségekbe ütközött a kommunista fiatalok szervezőmunkája az orvosi karon. Az Orvosegyetemen többek között Szél Évát már végzett orvosként, tehát nem hallgatóként bízták meg a KISZ megszervezésének feladatával. A kommunisták munkáját nehezítette a KISZ-szervezet és az egyetemi pártszervezet közötti, továbbá a pártszervezeten belül meglévő feszültség, ami személyi ellentétekben jutott kifejeződésre az Orvosegyetemen.²⁹

Az egyetemek hangulatát '57 nyarán egyébként jól jellemzik a kari tanácsai jegyzőkönyvek, melyekből kitűnik: az MSZMP aktuális képviselője ellentmondást nem tűrve lépett fel, és elmondta, hogy az MSZMP jóváhagyása nélkül semmiféle személyi döntést nem lehet meghozni. A nyár másik eseménye a Művelődésügyi Minisztérium főhivatali körlevele, amely tartalmazza, hogy az egyetemi élet megszilárdítása és az el-

²⁸ CSML 14. f. 1. őe./1957 és Fekete Zoltán szóbeli visszaemlékezése 2003 augusztusában Vö. Tóth Magdolna 31-36.

²⁹ Szél Éva szóbeli visszaemlékezése 2003 augusztusában és Tóth Magdolna 33.

lenforradalmi elemektől való megtisztítása „szükségessé teszi a levelező, esti tagozatos hallgatók ellenforradalmi időszakban tanúsított magatartásának felülvizsgálatát”. Így a különböző munkahelyek vezetőinek az ’56. szeptember 1. és ’57. július 31. között állományukba tartozó, közben esti, levelező tagozaton tanuló dolgozók ellenforradalmi időszak alatt tanúsított magatartásáról az egyetemek, főiskolák vezetőit ’57 szeptember 30-ig tájékoztatni kellett.³⁰

Az ’57 őszi viszonyokat mutatja, hogy egyetemi autonómiáról már egyáltalán nem beszélhetünk, az MSZMP szava mindenhatónak számít. A BTK-n nem lehet tovább dékán a forradalmi szerepvállalása miatt kompromittálódottnak nyilvánított Nyíri Antal, helyét Halász Előd foglalta el, és hiába választották Nyírit és Bálint Sándort nagy többséggel az egyetemi tanács tagjává, az MSZMP új szavazást rendelt el, és mindkettőjük egyetemi tanácsi tagságát megakadályozták. Ekkor rendelkeztek az „Ellenforradalmi felkelés” című előadások megtartásáról az egyetemen, és jól látható, hogy az egyetemi kinevezéseknél újra fontosabbnak bizonyult az ideológiai megbízhatóság, mint a tudományos munka. Jó példa erre, hogy maga Nyíri Antal – ekkor már mint dékánhelyettes – volt kénytelen javasolni az egyik kommunista oktató (a marxizmus-leninizmus tanszék tanársegédje) adjunktussá történő kinevezését a magyar irodalomtörténeti intézetbe. Az előterjesztés így fogalmazott: „Eddig még tudományos munkát nem írt, mégis javasolom...” Ugyanakkor hiába a letartóztatások, hiába a megfélemlítések, hiába az eltelt hónapok, számos problémával kell szembesülniük a régi-új rend ifjú harcosainak. Így pl. egy korabeli dokumentum szerint Násztor József, a jogi kar KISZ alapszervezeti titkára gyűlésükön hiányolta, hogy a KISZ-taggyűlésen kevesen jelennek meg. „Bejelenti, hogy akinek három igazolatlan hiányzása van, azt kizárják a szervezetből. Megemlékezik az ellenforradalom egyéves évfordulójáról, arról, hogy a KISZ néhány tagja figyelő-őrségen is részt vett ezen a napon, és megnyugtatólag közli, hogy október 23-án a hallgatók még magasabb létszámmal jelentek meg az órákon, mint máskor.³¹ Ugyanakkor

³⁰ BTK Kari Tanács, 1957. június 14. (SZTE Irattár), TTK Kari Tanács, 1957. júl. 12. (CSML) és MM0019/17/1957. sz. szig. Titkos körlevél (Szigeti József miniszterhelyettes), Bp. 1957. aug. 27. (In: Kiss Tamás I. 223.)

³¹ BTK Kari Tanács, 1957. szept. 4., okt. 1., nov. 27. (SZTE Irattár)

tájékoztat arról, hogy a hazai reakció még ekkor is résen van, hiszen kaptak egy felhívást Budapestről, amely szerint november 4-ét gyászolni kell. Ezekkel a folyamatokkal ún. ankétokkal szeretnék felvenni a harcot, ahol nem KISZ-tagok megjelenésére is számítanak.” Ezeknek a tárgyául a nemzeti kommunizmust, a kínai belpolitikai helyzetet, valamint a nacionalizmus és a sovinizmus kérdését és ehhez hasonlóan „izgalmas” témákat jelölt meg...³² A KISZ megyei bizottságában is többször voltak kritikusnak tekintett viták, hiszen a pártvezetés oldaláról sehogyan sem tudták megemészteni, hogy az egyetemekről indult el annak idején a forradalom. November 30-án az egyik kommunista vezető a megyei KISZ Bizottság ülésén hozzászólásában részletesen vázolta az egyetemeken szerinte tapasztalható aggasztó helyzetet, veszélyt látott „a régi, a proletárdiktatúra előttről itt maradt esetleges oktatók káros befolyásában” és a kommunista fiatalok határozottabb fellépését sürgette ezekkel az oktatókkal szemben. Sőt, a jövőt is meg kellett alapozni... Ezt a célt szolgálta a KISZ Csongrád Megyei Bizottságának 1958-ra szóló munkaterve, mely a következőket tartalmazta (1958. február): „Vegyünk részt az egyetemi felvételi bizottságokban, és különösen segítsük elő, hogy a jól tanuló, pártos felfogású, a munkáshatalomhoz hű, munkás és dolgozó paraszt fiatalok bekerüljenek az egyetemekre.”³³

A KISZ Városi Bizottságának '58. februári tájékoztatója egyébként leszögezi, hogy a KISZ befolyása az új tanévben növekedett. Az egyetemi hallgatók körében tapasztalható hangulatról írja: „Mintegy 35 %-ra tehető azoknak a száma, akik szilárdan állnak a párt, és a kormány mellett.” Megállapítja, hogy az egyetemi hallgatók nagy többsége politikai szempontból tartózkodó, noha véleményüket nyíltan már nem merik kifejteni. Ez a jelentés belső használatra szolgált, tehát nem a nyilvánosság számára készült, így azután nagyon őszintén fogalmazhatott: „A rendszer ellenségei továbbra is megtalálhatók az egyetemen, ők a háttérben mozognak, közvetve támadnak. Kigúnyolják a 13 év (1945-1958 – H. Z. I.) eredményeit, megtévesztett hallgatótársaikon keresztül végzik bomlasztó munkájukat. A hallgatók többsége ma már elismeri, hogy '56 októberében Magyarországon ellenforradalom volt, a hallgatók egy része ezt még

³² CSML 14. f. 1-18. öe./1957.

³³ Uo. és Tájékoztató 1-2.

ma is vitatja. Érezhető igen erősen a nacionalista fertőzés, az ellenséges erők legkedveltebb területe ez. Igen sok ellenséges nézettel lehet találkozni. Például: miért nem kapjuk vissza Erdélyt? Miért ne lenne jó a semleges Magyarország? Van-e sajtószabadság Magyarországon? Törvényes-e a kormány? Miért nem írta alá Jugoszlávia a szocialista országok kommunista és munkáspártjainak közös nyilatkozatát? A parasztszármamázú hallgatók között még mindig él a Nagy Imre-féle Kert-Magyarország eszméje. Nagyon elterjedtek a Szovjetunióval kapcsolatos viccek. Úgyszintén elterjedt jelentős mértékben a templomba járás az ellenforradalom óta” – válaszolja a károsnak ítélt jelentéseket a KISZ Városi Bizottsága.³⁴

Áttekintve a KISZ-tagok számának változását, az idő előrehaladtával természetesen fokozatos növekedésről beszélhetünk. A Tudományegyetem hallgatói létszáma ekkoriban 830 fő körül volt. Ebből '57 novemberében 150, '58 januárjában 182 volt a KISZ-tagok száma. Az utóbbi a hallgatók 22%-át jelentette. A legnagyobb létszámú a kezdeti időszakban is politikailag legaktívabb jogi kari KISZ-szervezet volt, amely két alapszervezetet alapított 69 taggal. Hatékony volt a bölcsészkar KISZ-szervezőmunka is, 68 tagot és két alapszervezetet számláltak. A statisztikából is kitűnik – amit a KISZ Városi Bizottsága jelentése is kiemel –, hogy a legrosszabb a helyzet a KISZ és az MSZMP szempontjából – ami a Szegedi Tudományegyetemet illeti – a TTK-n volt. Az összes hallgatók között egyébként az MSZMP-tagok számaránya az SZTE-n az 5 %-ot sem érte el. az Orvosegyetem két karának az '57-58-as tanévben mintegy 1300 hallgatója volt, a KISZ-tagok száma '57 novemberében közel 300, '58 januárjában 318, ami a hallgatóság 23,5 %-át jelentette. Az egész orvosi egyetemi diákság körében mindössze 19 tagot számlált az MSZMP, ez az összhallgatói létszámnak alig másfél százaléka volt. Az alapszervezeteket egyébként évfolyamonként szervezték meg, így az orvoskaron hat, a gyógyszerészkaron pedig négy alapszervezet létezett. Az itteni KISZ-munka sikerének zálogát a kollégiumi nevelésben látták, így az országban először itt jött létre KISZ-kollégium, amely Apáthy István nevet vette fel. A Pedagógiai Főiskolán is beindult a KISZ-szervező munka: KISZ Rádió működött az oktatók támogatásával, és több négyzetméteren

³⁴ Jelentés 1.

Mi címmel, külön szerkesztőbizottság által rendszeresen összeállított KISZ-faliújság³⁵ is segítette a propagandát.³⁶

A taglétszám mindenütt tapasztalható gyors növekedése folyamán többször fölvetődött az élcsapat kontra tömegszervezet kérdése, tehát hogy mindenkit föl szabad-e venni a KISZ-be, aki jelentkezik, s egyáltalán milyen kritériumokat kell támasztani a tagfelvétel kapcsán. '58-ban egyébként a felsőoktatási KISZ-szervezetekbe jelentkezők mintegy 10 %-ának a felvételét utasították el.

A KISZ erejét az érdekképviselői munka vagy a fegyelmi bizottságban való tevékeny szerep mellett tömegdemonstrációk is segítették illetve szemléltették. Ehhez tartozott a forradalom eszméjét megőrizni kívánók által képviselt Márciusban Újra Kezdjük! (MUK)-mozgalom időszakában a plakátragasztás, röpcédulázás és az ünnepeken, fáklyás felvonulásokon, ifjúsági gyűléseken, találkozókön való tömeges részvétel. A jelenlegi Tanulmányi és Információs Központ helyén, az Ady téren egyetemi sporttelep társadalmi munkában való építése, a városi parkosítás, faültetés. Noha tömegakciók szervezése a városi KISZ-szervezethez kötődött, a részvétel az egyetemi és főiskolai hallgatóság számára kötelező volt. A távolmaradásért „fekete pont” járt. Már ekkor megindult, de csak ezután vált általánossá az aktívabb, szervezettebb formában történő ideológiai, politikai nevelőmunka.

Ugyanakkor nem szabad elhallgatni azt sem, hogy a KISZ tevékenysége a hallgatók egy része számára nyilvánvalóan egyre szimpatikusabbá vált, különösen azok esetében, akik a különböző kedvezményekből részesültek. Hiszen a KISZ beleszólt a segélyek, a vöröskeresztes csomagok elosztásába, az ösztöndíjak odaítélésébe, a diákotthonokba való felvételekbe, a menza tevékenységébe, tehát akik ennek a támogatási rendszernek a kedvezményezettjei voltak, azok szemében a KISZ pozitív színezetet kaphatott.

³⁵ Tájékoztató 1-3., Tóth Magdolna 31-33., Nagy István és: Szegeden megnyílt az ország első KISZ-kollégiuma Népszabadság, 1957. okt. 13.

³⁶ Új alapszervezetként működött az Orvosegyetemről 1957 őszén levált Állami Védőnőképző Intézet („szülész-nőképző”) KISZ-szervezete, amely '57 novemberében már 61 tagot számlált. Jelentés 1.

³⁷ Székely Sándor, Tóth Magdolna 33-35. és Tájékoztató 3-6.

Az ötvenes évek végére a KISZ helyzete megszilárdult a szegedi felsőoktatási intézményekben, és ha nem is vált ekkorra a DISZ-hez hasonló létszámú ifjúsági tömegszervezetté, azonban nem minden esetben követte el azokat a hibákat, amik a DISZ-nek sajátjai voltak. Így tehát lassabb szervezőmunka jellemezte, és nem kizárólag ideológiai indíttatású programjai voltak. Közös vonás volt ugyanakkor, hogy a DISZ-hez hasonlóan a KISZ sem vált (a felsőoktatásban sem) demokratikus szervezetté, központi pártirányítása megmaradt. És ily módon a pártállam megszűnéséig a diktatúra egyik legszilárdabb támasza maradt, és a nyolcvanas évek közepéig még kísérlet sem történt arra, hogy a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséggel szemben bármilyen más politikai vagy érdekvédelmi hallgatói szerveződés jöjjön létre.